

УДК: 351.823

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

БОГДАНЮК Ігор

Інститут тваринництва Національної академії аграрних наук України

<https://orcid.org/0000-0003-4782-9986>

Стаття присвячена дослідженню особливостей формування механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств в сучасних умовах.

Встановлено, що механізми управління економічною безпекою аграрних підприємств – це складна, багатофункціональна система, яка забезпечує стійкість підприємства в умовах невизначеності.

Доведено, що дослідження особливостей формування механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств має велике практичне значення. Це дозволяє створити дієві інструменти захисту від загроз, підвищити ефективність і стійкість підприємств, сприяти їхньому довгостроковому розвитку та забезпечувати продовольчу безпеку країни.

Визначено, що основні характеристики механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств полягають у поєднанні системного підходу, адаптації до галузевих умов та інтеграції сучасних інструментів управління.

Ключові слова: аграрні підприємства, економічна безпека, ефективність, механізми, фінансова стабільність, управління.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-45>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Актуальність теми дослідження зумовлена низкою факторів, які стосуються як внутрішніх особливостей аграрного сектора, так і загальних економічних умов. Аграрний сектор є важливою складовою національної економіки, особливо для країн, де значна частка населення задіяна у сільському господарстві. Підвищення економічної безпеки аграрних підприємств позитивно впливає на забезпечення продовольчої безпеки держави.

Аграрні підприємства стикаються з численними викликами (зміни в законодавстві, політичні та економічні кризи та ін), працюють у контексті жорсткої конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках. Економічна безпека передбачає створення механізмів, які дозволяють адаптуватися до змін зовнішнього середовища та мінімізувати ризики.

Пандемії, воєнні конфлікти та природні катастрофи продемонстрували вразливість аграрних підприємств. Ефективні механізми управління економічною безпекою дозволяють мінімізувати наслідки таких подій.

Таким чином, дослідження механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств є надзвичайно актуальним. Вдосконалення цих механізмів сприяє підвищенню стабільності, ефективності та конкурентоспроможності аграрного сектора, що є важливим для забезпечення сталого розвитку економіки.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання управління економічною безпекою аграрних підприємств, розкрили у своїх працях вітчизняні вчені та практики такі, як: О. В. Ареф'єва, Р.М. Безус, В. П. Гмиря, Н.П. Дуброва, Л.О. Мармуль, А. В. Микитась, С.О. Пащенко, А.В. Суханова, К. О. Утенкова, А. О. Ярославський та ін.

Незважаючи на наявність ґрунтовних наукових доробок як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, слід зазначити, що з урахуванням сучасних викликів, вказані аспекти потребують подальшого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження особливостей формування механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств в сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сьогодні вітчизняні аграрні підприємства мають повну економічну самостійність, різні організаційно-правові форми та, маючи значні ресурси для виробництва, існують в умовах невизначеності, численних викликів і непередбачуваності [3]. Тож, враховуючи умови сьогодення, їм потрібно турбуватися про забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Управління економічною безпекою аграрних підприємств – це стратегічний і багатокомпонентний процес, спрямований на забезпечення стабільного функціонування, розвитку та захисту підприємств від внутрішніх і зовнішніх загроз. Серед головних цілей управління економічною безпекою назвемо такі:

- захист матеріальних, фінансових і людських ресурсів підприємства;
- забезпечення фінансової стійкості та ліквідності;
- мінімізація ризиків і загроз (кліматичних, ринкових, регуляторних);
- підвищення конкурентоспроможності підприємства;
- сприяння сталому розвитку та інноваційному зростанню.

Формування механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств має низку особливостей (змістовних ознаки), які впливають із специфіки аграрного сектора, а також залежності від зовнішнього середовища. Аналіз наукових джерел з досліджуваної тематики [2, 4, 5, 7, 8] дозволяє виокремити ключові з них:

1. *Галузева специфіка аграрних підприємств*, в тому числі:

- сезонність виробництва. Сільське господарство залежить від природних умов і циклів, що впливає на фінансові потоки та планування ризиків;
- кліматичні ризики. Неприятливі погодні умови, посухи, повені чи заморозки безпосередньо впливають на результати діяльності;
- біологічний характер виробництва. Успіх залежить від стану сільськогосподарських культур і тварин, що піддаються захворюванням чи шкідникам.

2. *Залежність від зовнішніх факторів*, у тому числі:

- ринкові коливання. Аграрні підприємства зазвичай залежать від глобальних цін на сировину та продукцію;
- державне регулювання. Зміни в податковій політиці, квотування експорту, субсидії чи вимоги до якості можуть створювати ризики для підприємств;
- конкуренція. Підвищена конкуренція на внутрішніх і міжнародних ринках вимагає стратегічного підходу до управління економічною безпекою.

3. *Ризик-орієнтоване управління*, в тому числі:

- фінансові ризики. Нестабільність валютного курсу, інфляція та доступ до кредитних ресурсів суттєво впливають на економічну стабільність;
- логістичні ризики. Збої в постачанні ресурсів або реалізації продукції можуть порушити ланцюги створення вартості;
- залежність від постачальників та покупців. Контракти з крупними партнерами або монопольні умови на ринку є джерелом додаткових загроз.

4. *Інноваційна складова*, в тому числі:

- використання сучасних технологій. Цифровізація дозволяє покращити моніторинг та аналіз даних, таких як фінансові показники чи стан урожаю;
- впровадження систем управління ризиками. Інтеграція страхових програм, розробка сценаріїв кризового управління та диверсифікація бізнес-процесів сприяють зниженню ризиків.

5. *Організаційно-управлінські підходи*, в тому числі:

- розробка стратегій економічної безпеки. Формування планів, які включають чіткі цілі, оцінку ризиків і заходи щодо їх нейтралізації;
- аналіз і моніторинг. Постійне спостереження за ключовими показниками ефективності підприємства (наприклад, фінансова ліквідність, рентабельність тощо);
- кадровий потенціал. Підвищення кваліфікації персоналу в напрямі управління ризиками та економічною безпекою.

6. *Співпраця з державою та ринковими партнерами*, в тому числі:

- підтримка держави. Використання програм субсидування, пільгового кредитування або страхування ризиків;
- партнерські відносини. Кооперація з постачальниками, споживачами, фінансовими установами для створення стабільних умов діяльності.

7. *Використання методів диверсифікації*, в тому числі:

- розширення діяльності. Інвестиції в пов'язані або нові напрямки бізнесу (наприклад, переробка продукції, туризм тощо);
- диверсифікація ринків збуту. Зменшення залежності від одного регіону чи групи споживачів.

Тож, особливості формування механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств охоплюють широкий спектр чинників, які потрібно враховувати для досягнення стійкого розвитку. Ефективна економічна безпека забезпечує не лише виживання підприємств у кризових умовах, але й їхній довгостроковий розвиток.

Механізми управління економічною безпекою аграрних підприємств мають чітку структуру, виконують важливі функції та орієнтовані на вирішення конкретних завдань (Рис. 1). Ці механізми складаються з таких компонентів (функціональних сфер):

1. Організаційно-управлінський блок, в тому числі:
 - формування управлінських структур, відповідальних за економічну безпеку;
 - розробка стратегій та планів дій.
2. Інформаційно-аналітичний блок, в тому числі:
 - збір і аналіз даних про внутрішні та зовнішні ризики;
 - використання цифрових технологій для моніторингу й прогнозування.
3. Фінансово-економічний блок, в тому числі:
 - управління фінансами, зокрема бюджетом, інвестиціями та витратами;
 - використання страхування, хеджування та інших інструментів захисту.

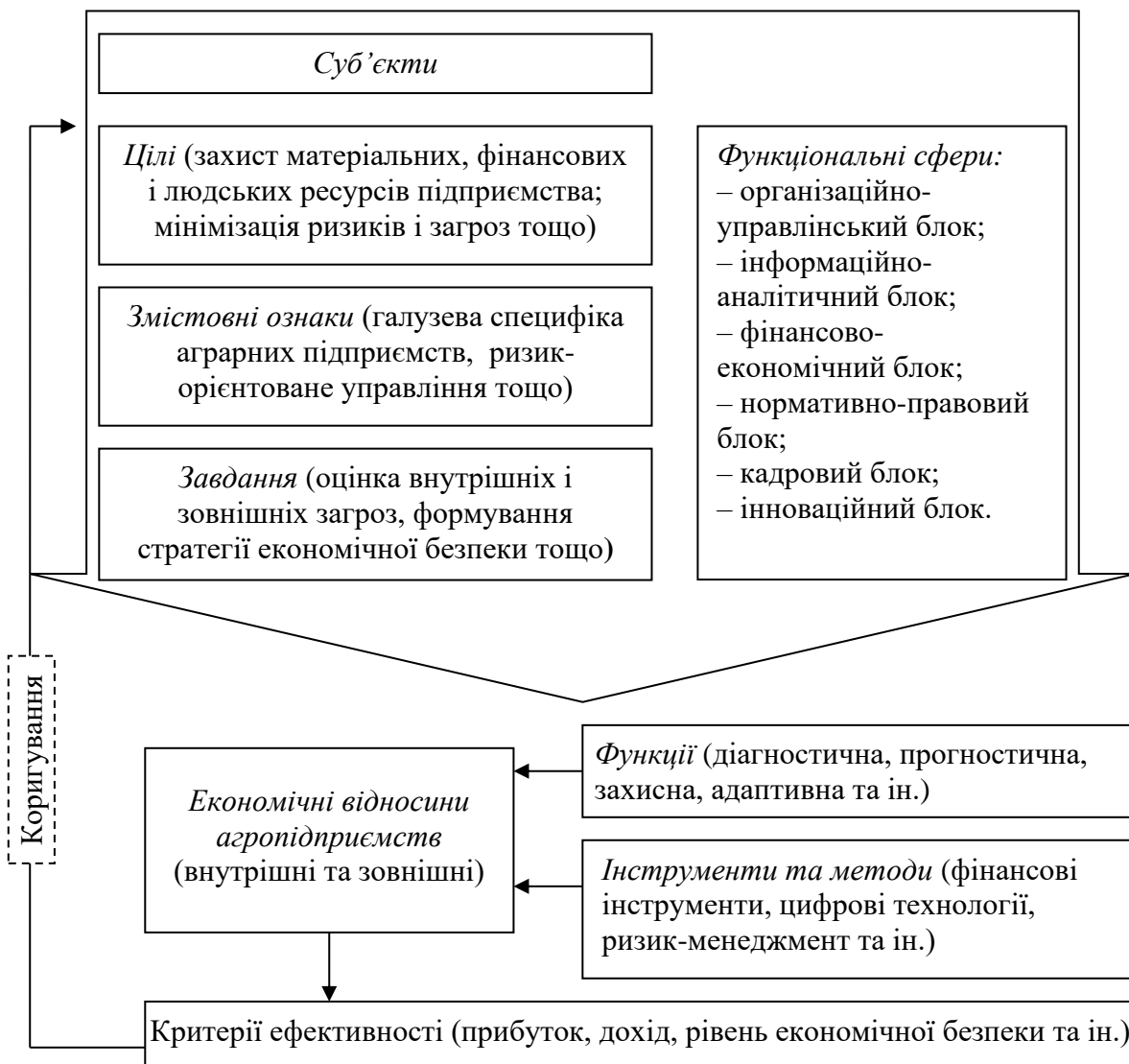

Рис. 1 Складові механізми управління економічною безпекою аграрних підприємств
Джерело: складено автором.

4. Нормативно-правовий блок, в тому числі:

- дотримання законодавчих вимог і регуляторних норм;
- укладання контрактів і угод, які мінімізують ризики.

5. Кадровий блок, в тому числі:

- підготовка персоналу до управління ризиками та кризами;
- створення культури економічної безпеки серед співробітників.

Інноваційний блок, який включає інтеграцію сучасних технологій, таких як Big Data, автоматизація процесів, дрони та системи точного землеробства.

Механізми виконують низку важливих функцій, зокрема:

- діагностична (виявлення та оцінка ризиків і загроз);
- прогностична функція (передбачення потенційних кризових ситуацій і їх впливу на підприємство);
- захисна (реалізація заходів для мінімізації втрат і забезпечення стабільності);
- адаптивна (забезпечення гнучкості підприємства в умовах змін зовнішнього середовища);
- контрольна (моніторинг реалізації заходів економічної безпеки);
- регулятивна (розробка та впровадження політик і процедур, що сприяють стійкості підприємства);
- мотиваційна (стимулювання працівників до впровадження заходів з підвищення безпеки).

Основними завданнями механізмів є:

1. Оцінка внутрішніх і зовнішніх загроз (ідентифікація ризиків, пов'язаних із ринковими, природними, фінансовими та законодавчими чинниками).
2. Формування стратегії економічної безпеки (розробка заходів для мінімізації ризиків і забезпечення конкурентоспроможності).
3. Забезпечення фінансової стабільності (оптимізація витрат, пошук додаткових джерел доходу, створення резервів).
4. Управління ресурсами (раціональне використання матеріальних, людських та фінансових ресурсів).
5. Інноваційний розвиток (впровадження сучасних технологій для підвищення ефективності).
6. Правовий захист (забезпечення дотримання нормативно-правових актів і захисту активів підприємства).
7. Підготовка до кризових ситуацій (розробка сценаріїв і планів реагування на форс-мажорні обставини).
8. Підвищення репутації та довіри (створення позитивного іміджу підприємства серед партнерів, клієнтів і інвесторів).

Серед інструментів та методів управління економічною безпекою назвемо наступні:

- фінансові інструменти (страхування ризиків, кредитування, залучення інвестицій);
- цифрові технології (моніторинг ринкових даних, автоматизація управлінських процесів, Big Data для аналізу ризиків);
- ризик-менеджмент (розробка сценаріїв реагування на кризові ситуації);
- юридичний супровід (розробка договорів, які мінімізують ризики).

Суб'єктами управління економічною безпекою агропідприємства є особи, організації чи підрозділи, які відповідають за формування, реалізацію та контроль заходів, спрямованих на захист економічних інтересів підприємства. До таких суб'єктів можуть належати:

1. Власники підприємства, які формують стратегію економічної безпеки, забезпечують фінансові ресурси для її реалізації та контролюють ефективність заходів.
2. Керівництво підприємства (генеральний директор, фінансовий директор, директор із безпеки). Вони приймають ключові рішення щодо управління ризиками, розподілу ресурсів і моніторингу ситуації.
3. Профільні підрозділи підприємства, а саме:
 - служба економічної безпеки, яка здійснює моніторинг ризиків, аналіз загроз та розробку заходів із їхнього нейтралізування;
 - юридичний відділ, який забезпечує захист правових інтересів підприємства;
 - фінансовий відділ, який оцінює фінансові ризики, пов'язані з операційною діяльністю, кредитами чи інвестиціями;
 - відділ управління персоналом – виявляє внутрішні ризики, зокрема ті, що пов'язані з діяльністю співробітників;

– державні органи – якщо діяльність агропідприємства потребує державного контролю чи підтримки, наприклад, щодо регулювання використання земельних ресурсів або захисту від недобросовісної конкуренції.

4. Консалтингові компанії та експерти – зовнішні суб'єкти, які надають аналітичну, юридичну чи технічну підтримку для забезпечення економічної безпеки.

5. Партнери та контрагенти – спільно з підприємством формують механізми управління взаємними ризиками, такими як невиконання контрактних зобов'язань.

6. Координація між усіма суб'єктами є ключовим фактором для ефективного управління економічною безпекою агропідприємства.

Логіка, яка закладена в механізми управління економічною безпекою аграрних підприємств пов'язана з послідовним здійсненням наступних етапів дій. Ефективність механізмів залежить від синхронної роботи всіх компонентів: інформація про ризики (аналітика), планування заходів (управління), фінансова реалізація (ресурси), контроль результатів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, механізми управління економічною безпекою аграрних підприємств – це складна, багатофункціональна система, яка забезпечує стійкість підприємства в умовах невизначеності.

Дослідження особливостей формування механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств має велике практичне значення. Це дозволяє створити дієві інструменти захисту від загроз, підвищити ефективність і стійкість підприємств, сприяти їхньому довгостроковому розвитку та забезпечувати продовольчу безпеку країни.

Основні характеристики механізмів управління економічною безпекою аграрних підприємств полягають у поєднанні системного підходу, адаптації до галузевих умов та інтеграції сучасних інструментів управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безус Р.М., Дуброва Н.П., Пащенко С.О. Фінансово-економічна безпека аграрного сектору. Ефективна економіка. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5412>
2. Гмиря, В. П., Кучеренко В. М. Управління економічною безпекою аграрних підприємств Регіону. Український журнал прикладної економіки. 2019. Т. 4, № 4. С. 388–394. URI: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/36714>. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-43>
3. Мармуль Л. О. Економічний механізм управління безпекою аграрних підприємств. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2019. № 18. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/783793>. DOI: 10.33813/2224-1213.18.2019.1
4. Суханова А. В. Основні складові та принципи економічної безпеки аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки. 2019. Т. 4. № 2. С. 97-103
5. Стецюк П.А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2009. 240 с.
6. Утенкова К. О. Механізм економічної безпеки аграрного сектора. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35255/2/NFEPSEV_2021_Utenkova_K-Economic_security_mechanism_104-114.pdf
7. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства. Наука молода. 2010. № 10. С. 178-181.
8. Mykytas A., The economic aspects of solar energy production by households in Ukraine / Mykytas A., Mandych O., Prokopchuk, L. // Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy, (1), 231-236. <https://doi.org/10.22630/ESARE.2018.1.32>

REFERENCES:

1. Bezus R.M., Dubrova N.P., Pashchenko S.O. Finansovo-ekonomichna bezpeka ahrarnoho sektoru. Efektyvna ekonomika. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5412>
2. Hmyria, V. P., Kucherenko V. M. Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu ahrarnykh pidpriemstv Rehionu. Ukrainyskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky. 2019. T. 4, № 4. S. 388-394. URI: <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/36714> DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2019-4-43>

3. Marmul L. O. Ekonomichniy mekhanizm upravlinnia bezpekoiu ahrarnykh pidpriemstv. Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku. 2019. № 18. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/783793> . DOI: 10.33813/2224-1213.18.2019.1
4. Sukhanova A. V. Osnovni skladovi ta pryntsypy ekonomichnoi bezpeky ahrarnykh pidpriemstv. Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky. 2019. T. 4. № 2. S. 97-103
5. Stetsiuk P.A. Stratehiia i taktyka upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidpriemstv: monohrafiia. K.: NNTs IAE, 2009. 240 s.
6. Utenkova K. O. Mekhanizm ekonomichnoi bezpeky ahrarnoho sektora. https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35255/2/NFEPSEV_2021_Utenkova_K-Economic_security_mechanism_104-114.pdf
7. Shevchenko I. Osoblyvosti formuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. Nauka moloda. 2010. № 10. S. 178-181.
8. Mykytas A., The economic aspects of solar energy production by households in Ukraine / Mykytas A., Mandych O., Prokopchuk, L. // Economic Sciences for Agribusiness and Rural Economy, (1), 231-236. <https://doi.org/10.22630/ESARE.2018.1.32>

FEATURES OF THE FORMATION OF MECHANISMS FOR MANAGING THE ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

BOHDANIUK Ihor

Institute of Animal Husbandry of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

The relevance of the research topic is due to a number of factors that relate to both the internal characteristics of the agricultural sector and general economic conditions. The agricultural sector is an important component of the national economy, especially for countries where a significant proportion of the population is involved in agriculture. Increasing the economic security of agricultural enterprises has a positive effect on ensuring the food security of the state.

The article is devoted to the study of the features of the formation of mechanisms for managing the economic security of agricultural enterprises in modern conditions.

It is established that the mechanisms for managing the economic security of agricultural enterprises are a complex, multifunctional system that ensures the stability of the enterprise in conditions of uncertainty.

It is proven that the study of the features of the formation of mechanisms for managing the economic security of agricultural enterprises is of great practical importance. This allows creating effective tools for protection against threats, increasing the efficiency and stability of enterprises, promoting their long-term development and ensuring the country's food security.

It is determined that the main characteristics of the mechanisms for managing the economic security of agricultural enterprises consist in a combination of a systemic approach, adaptation to industry conditions and integration of modern management tools.

Attention is paid to the subjects of management of economic security of an agricultural enterprise. These are individuals, organizations or units that are responsible for the formation, implementation and control of measures aimed at protecting the economic interests of the enterprise.

It is substantiated that the logic embedded in the mechanisms of management of economic security of agricultural enterprises is associated with the sequential implementation of the following stages of actions. The effectiveness of the mechanisms depends on the synchronous operation of all components: information about risks (analytics), planning of measures (management), financial implementation (resources), control of results.

Keywords: agricultural enterprises, economic security, efficiency, mechanisms, financial stability, management.